

însemnătatea elementelor critice în socialismul utopic „se află în raport invers cu dezvoltarea istorică”. Cu cât se dezvoltă mai mult, cu cât activitatea forțelor sociale care „rînduiesc” Rusia nouă capătă un caracter mai precis și aduc izbăvirea de calamitățile sociale ale timpurilor noastre, cu atât mai repede socialismul critic-utopic își „pierde orice sens practic și orice justificare teoretică” (XX, 108).

De bună seamă tocmai aceste împrejurări noi, coincidînd cu adîncă criză ideologică a narodnicismului au condus pe plan literar la dificultățile cunoscute ale realismului și au făcut să eclateze un nou val romantic ce și-a găsit cea mai desăvîrșită întrupare în estetica și creația artistică a simbolismului rus.

Cele trei etape care ar corespunde aproximativ celor trei etape ale mișcării de eliberare, ar fi deci:

- 1) etapa de predominare a romantismului;
- 2) de la criza romantismului din anii 40 ai secolului al XIX-lea și pînă la criza realismului din anii 80—90 ai aceluiași secol; și
- 3) etapa care începe cu puternicul avînt al simbolismului, trece prin criza acestuia și ajunge repede la o diversificare extremă a tendințelor literare, evident și sub influența din ce în ce mai marcată a evenimentelor politice revoluționare de la începutul secolului XX.

La acest punct al expunerii simțim nevoia să trecem la o a doua precizare, care ni se pare foarte importantă din punct de vedere metodologic.

Faptul că în periodizarea istoriei literare ne întemeiem pe o periodizare extraliterară și că ea, această periodizare, se verifică totuși în confruntarea cu dinamica procesului literar, creează pericolul transmutării mecanice asupra procesului literar a unor trăsături proprii mișcării de eliberare și numai ei.

În mod concret asta se traduce prin tendința de a descoperi în opera tuturor scriitorilor reprezentativi ai unei etape ideile revoluționare corespunzătoare sau cel puțin ecourile lor. Astfel s-a ajuns, de pildă, la transformarea lui Pușkin într-un revoluționar sau la ascunderea pudică a reacționarismului lui Gogol etc. Într-o carte foarte interesantă tocmai prin aceea că în ea sînt colectate păreri naive despre literatură — *Țăranii despre scriitori* de A. Toporov — se reproduce, de pildă, următorul raționament, „pînă acum noi n-am descoperit revoluționarismul lui Pușkin pentru că aveam alți ochi. Acum vedem cum trăiește revoluția în opera lui Pușkin pentru că noi înșine ne-am călit în lupta de clasă”². Dar ceea ce e scuizabil în cazul unui cititor cu o cultură totuși rudimentară, nu se poate scuza unui cercetător științific. O anumită etapă istorică își pune amprenta pe creația literară din cadrul ei nu în mod uniform, nu direct, nu numai prin afirmarea fățișă a tendințelor celor mai avansate, ci în mod complex și contradictoriu. În acest sens un „produs” al perioadei de predominare a raznocinților în mișcare de eliberare nu este doar poezia nekrasoviană, să zicem, dar și „poezia pură” a „veacului de argint”, ca o reacție tot atât de necesară la problemele specifice ale epocii ca și dezvoltarea prodigioasă a prozei realiste de la Gonțarov la Cehov.

Ispitele sociologizante, dacă nu sînt contracarate, rodesc în cercetarea literară în două chipuri, aparent contradictorii, dar care în fond se comple-

² A. Toporov, *Крестьяне о писателях*, ediția a treia, Moscova, 1967, p. 58.